

Focusgroepen verpleegkunde

RAPPORT

*Vlaamse Vereniging
van **Studenten***

Vorbereiding: onder leiding van rapporteur **Dylan Couck, Dries Suetens en Joffrey Vermunicht.**

Datum: **21 juni 2020**

Contactpersoon: **Dylan Couck**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1. Onderzoeksvragen	3
2. Methodiek	4
3. Kosten verbonden aan de opleiding	4
3.1. Directe kosten	5
3.1.1. Inschrijvingsgeld.....	5
3.1.2. Cursusmateriaal.....	5
3.1.3. Stagepak	5
3.1.4. Oefenmateriaal.....	6
3.2. Indirecte kosten.....	6
3.2.1. Huisvesting	6
3.2.1. Verplaatsingskosten	7
3.2.2. Maaltijden	8
3.2.3. Minder inkomsten	9
4. Combinatie van studies en het verwerven van een eigen inkomen	9
5. De stage	10
5.1. De stagebegeleiding door de hogeschool	11
5.2. De stagebegeleiding door de zorginstelling	11
5.2.1. De stagebegeleider	11
5.2.2. De stageplek.....	13
5.3. Zelfstandig meewerken.....	15
6. Het vraagstuk van de vergoeding	16

1. Inleiding

De beslissing om de studieduur van de opleiding verpleegkunde te verlengen met een vierde opleidingsjaar, werd reeds in 2015 genomen. Samen met de beslissing tot verlenging werd ook vooropgesteld dat onderzocht ging worden of en hoe studenten een vergoeding konden ontvangen voor de 800 uur stage die zij moeten lopen in de vierde fase van de opleiding. Tot op vandaag is er ondanks het vele overleg dat er al geweest is – weliswaar veelal zonder studenten te betrekken – nog geen zicht op een vorm van vergoeding.

In de hoop dat dit de discussie kan voeden en richting een eindbeslissing over het al dan niet vergoeden van studenten kan sturen, heeft de Vlaamse Vereniging van Studenten in samenwerking met studenten uit de opleiding verpleegkunde een onderzoek opgezet naar de financiële noden van de studenten verpleegkunde. Dat onderzoek bestaat uit drie fasen: een bevraging van de studenten verpleegkunde; een parallelbevraging bij de lerarenopleiding; en de organisatie van focusgroepen met studenten verpleegkunde. In deze tekst worden de resultaten van de gehouden focusgroepen gerapporteerd.

1.1. Onderzoeksvragen

Met de focusgroepen werd het beantwoorden van enkele onderzoeksvragen vooropgesteld, die mee werden geïnspireerd door de resultaten van de bevraging afgenomen bij de studenten verpleegkunde. De vragen peilen zowel naar de kosten die studenten maken en hoe zij die ervaren, alsook naar de factoren die volgens de eerder afgenomen bevraging, correleerden met de vraag om een vergoeding. Aangezien in het debat over het al dan niet vergoeden benadrukt werd dat studenten als student moeten aanzien worden tijdens hun stage en niet als werknemer, wat het geval zou kunnen zijn wanneer zij vergoed worden, werden ook specifiek de stage-ervaringen bevraagd en de factoren die mee bepalen of een stage al dan niet als positief wordt bestempeld.

De onderzoeksvragen zelf waren:

- 1.1. Welk type kosten maken studenten in het kader van hun opleiding?
- 1.2. Hoe ervaren studenten de kosten die zij maken in het kader van hun opleiding?
- 1.3. Hoe ervaren studenten de combineerbaarheid van hun opleiding met het verwerven van eigen inkomsten?
- 1.4. Welke factoren bepalen mee of studenten hun stage al dan niet als positief ervaren?
- 1.5. Welke factoren bepalen volgens de studenten mee of een vergoeding kan gerechtvaardigd worden?

2. Methodiek

Studenten die de bevraging gericht op de opleiding verpleegkunde invulden, kregen de vraag of zij op een later moment wouden deelnemen aan een focusgroep zodat dieper kon worden ingegaan op de verzamelde data of net om ontbrekende informatie te verzamelen. 336 studenten gaven aan daartoe bereid te zijn en zij ontvingen een uitnodiging om deel te nemen aan een van de zes focusgroepen die ondertussen georganiseerd zijn. De focusgroepen vonden plaats op campussen van Vives Kortrijk (27.01.2020), Arteveldehogeschool (04.02.2020), Karel de Grote Hogeschool (05.02.2020), Thomas More Mechelen (11.02.2020), UCLL (Gasthuisberg) (25.02.2020) en Vives Brugge (09.03.2020). 44 studenten ingeschreven aan zeven hogescholen schreven zich in voor deelname aan een focusgroep.

Na het opstellen van het rapport 'Analyse bevraging bachelor verpleegkunde' waarin de geaggregeerde resultaten werden voorgesteld die verzameld werden bij acht hogescholen bleek dat de verspreiding van de bevraging bij Artesis Plantijn Hogeschool geen resultaten had opgeleverd. Studentenvertegenwoordigers van de betrokken hogeschool gaven echter aan geen weet te hebben van een bevraging. Door de uitbraak van de coronacrisis kon echter geen focusgroep met deze studenten georganiseerd worden.

Voor alle focusgroepen werd eenzelfde semigestructureerde leidraad gehanteerd zodat in alle gesprekken dezelfde items bevraged werden. De te bevragen items werden geselecteerd op basis van de resultaten van de bevraging en de eerste bespreking van de resultaten in onder meer het Adviescomité Verpleegkunde en de Werkgroep Verpleegkunde van VLHORA. Door te kiezen voor een semigestructureerde leidraad en niet voor een gesloten vragenlijst behielden we de mogelijkheid om dieper door te vragen op elementen die aan bod kwamen tijdens de gesprekken. Over het al dan niet vergoeden van studenten werden slechts op het einde van het deel van het gesprek vragen gesteld. Dusdanig werd beïnvloeding van de geïnterviewden vermeden.

Na afname van de gesprekken werden de opnames *verbatim* uitgeschreven en inductief gecodeerd in NVivo. De resultaten van die tekstanalyse worden hiernavolgend gepresenteerd. Alle data verwijzend naar een welbepaalde student, zorginstelling of hogeschool werd weggelaten in deze rapportering.

Deze tekst gaat eerst dieper in op de kosten die studenten maken. Vervolgens komt de combinatie van studeren en werken aan bod, gevolgd door de stage-ervaringen van studenten en de begeleiding die zij op hun stageplek krijgen. De tekst sluit af met enkele beschouwingen over de vergoeding van de studenten verpleegkunde.

3. Kosten verbonden aan de opleiding

In dit eerste wordt nader ingegaan op de kosten die studenten maken in het kader van hun opleiding. Hierbij worden eerst de directe kosten (bv. cursusmateriaal) behandeld. Dit

zijn de kosten die rechtstreeks verbonden zijn aan het volgen van de opleiding zelf. De indirecte kosten (bv. verplaatsingskosten) die vervolgens worden behandeld, zijn kosten die niet strikt noodzakelijk zijn voor het met succes kunnen voltooien van de opleiding, maar waar veel studenten niet om heen kunnen. Deze worden door studenten ook veel negatiever gepercipieerd dan de directe kosten. Het zijn dan ook veelal deze kosten die studenten ertoe aanzetten om hun opleiding als een dure opleiding te bestempelen. Ook al beseffen zij dat hun opleiding op zich niet per se duurder is dan andere opleidingen wanneer zij kijken naar de kosten zoals het inschrijvingsgeld of voor cursusmateriaal, zorgen die indirecte kosten er wel voor dat zij inzitten met de kostprijs. De indirecte kosten leiden duidelijk tot negatieve emoties.

3.1. Directe kosten

3.1.1. Inschrijvingsgeld

Tijdens een enkel gesprek werpen de studenten op dat het inschrijvingsgeld dat zij moeten betalen, niet in verhouding lijkt te staan tot de zichtbare prestatie die de opleiding levert voor hen. Net zoals andere studenten betalen zij ook het volledige inschrijvingsgeld, zijnde in academiejaar 2019-2020 €938,80 voor een niet-beursstudent. Aangezien de studenten een aanzienlijk deel van hun tijd op hun stageplek doorbrengen en zij niet ervaren dat de opleiding zelf hen veel begeleidt tijdens de stage, stellen zij zich vragen bij de besteding van hun inschrijvingsgelden.

3.1.2. Cursusmateriaal

Over de kostprijs van het cursusmateriaal zijn de studenten niet bijzonder uitgesproken, in positieve noch in negatieve zin. Studenten stellen wel dat de boeken die aangekocht moeten worden, vaak aan de dure kant zijn. Wanneer die boeken evenwel vaak gebruikt worden, bestempelen studenten dat niet als problematisch. In meer dan de helft van de gesprekken geven studenten wel aan dat zij al minstens een enkele keer cursusmateriaal hebben moeten aankopen dat door de opleiding aangeduid werd als verplicht maar uiteindelijk niet noodzakelijk was of zelfs niet gebruikt werd:

“Ze worden zeker niet allemaal gebruikt. Maar er wordt wel altijd gezegd dat ze verplicht zijn om aan te kopen. Ik heb een boek dat ik zelf nog in de plastic heb zitten. Dan is dat een boek van 70 euro en dan zit dat gewoon in de plastic.”

3.1.3. Stagepak

Studenten moeten voor hun stages ook stagepakken aankopen. Dit gebeurt rechtstreeks bij de hogeschool of bij een partner met wie de hogeschool samenwerkt. De studenten hebben geen uitgesproken mening over de aankoop van de stagepakken. Het feit dat deze meerdere jaren gebruikt kunnen worden, wordt wel als positief beschouwd. Of deze ook effectief moeten gedragen worden, hangt af van de stageplek. De prijzen van de pakken

liggen in de verschillende instellingen binnen eenzelfde bandbreedte, gaande van €55 tot €80 voor een volledig pak. Bij de start van hun opleiding kopen zij meestal twee van dergelijke pakken aan.

In een van de gesprekken geven de studenten wel aan dat bij de aankoop van het stagepak ook de aankoop van ander materiaal (zoals schoenen) sterk wordt aangeraden, terwijl die achteraf gezien dan niet nodig blijken te zijn. In een ander gesprek uitten de studenten wel hun bezorgdheid over de vele uren stage in het vierde jaar: twee stagepakken blijken dan niet voldoende te zijn om hygiënisch te kunnen werken maar de aankoop van een extra pak wordt omwille van financiële redenen niet gedaan:

“Ik bijvoorbeeld ga geen derde pak meer aankopen voor mijn vierde jaar. Maar als je twee pakken hebt, en normaal moet je elke dag een ander pak aandoen qua hygiëne. Eén als je op kot zit dan lukt dat niet. Ik woon nu bijvoorbeeld ook alleen, maar ik ga niet om de dag een wit pak voor mijn was laten draaien. Dus ik vind dat ze toch moeten kijken voor witte pakken van het ziekenhuis zelf aan te bieden. Eén qua hygiëne voor het ziekenhuis, maar ook voor de studenten ook. Ik weet bijvoorbeeld studenten die het in de pompbak wassen en het zo open hangen, maar zonder schoon weer droogt dat niet op één nacht.”

3.1.4. Oefenmateriaal

De uitspraken van studenten over het oefenmateriaal dat zij moeten aankopen wijzen in dezelfde richting als de uitspraken over de stagepakken: zij zijn zich bewust van deze kost maar ervaren deze niet als onredelijk. De mate waarin studenten dat oefenmateriaal ook effectief gebruiken, verschilt wel van student tot student en anders dan de stagepakken, moet dit wel regelmatig opnieuw aangekocht worden. De prijzen van het materiaal liggen eveneens veelal in dezelfde lijn, al is er een enkele hogeschool waar de prijzen opvallend hoger liggen.¹

3.2. Indirecte kosten

3.2.1. Huisvesting

Het is niet ongebruikelijk dat studenten tijdens hun studies een kamer of kot huren in de stad waar ze studeren. Dat is niet anders voor studenten in de opleiding verpleegkunde. Zij kunnen evenwel niet op alle momenten genieten van de kamer of het kot waarvoor ze betalen. Tijdens sommige stages is het voor studenten evenwel gemakkelijker of zelfs

¹ In de meeste gesprekken rapporteren studenten prijzen die variëren tussen €20 en €50 per semester voor een enkel zakje met oefenmateriaal. In een enkele hogeschool kon dit blijkbaar oplopen tot €90 voor een zakje.

noodzakelijk om zich van thuis uit naar hun stage te verplaatsen, zeker gelet op de onregelmatige stage-uren.

Bij het verdelen van de stageplekken wordt door sommige hogescholen soms rekening gehouden met het thuisadres van de student, terwijl dat niet de vaste verblijfplaats is. Wanneer studenten zich dan 's ochtends naar of 's avonds van een late shift moeten verplaatsen, is vertrekken van of terugkeren naar hun kot, niet steeds mogelijk met het openbaar vervoer. Tijdens die stageperiode is het dus *de facto* niet mogelijk om te genieten van de huur die ondertussen wel betaald wordt.

In verschillende gesprekken blijken studenten wel te weten dat er mogelijkheden bestaan om in sommige ziekenhuizen (al dan niet betalend) te verblijven tijdens hun stage. Geen van de respondenten had daar echter ervaring mee of bleek over voldoende informatie te beschikken over hoe dat juist in zijn werk gaat en of daar eventueel kosten aan verbonden zijn. In verschillende gesprekken geven de studenten wel aan dat minstens de communicatie over de stageplek te laat gebeurt om nog een verblijfsmogelijkheid in of nabij een ziekenhuis te regelen:

“Sommige instellingen hebben ook slaapplekken voorzien. Die hebben wel slaapplekken waar dat je kunt blijven doorheen je stage. Maar soms moet je dat zes weken op voorhand aanvragen terwijl dat je 1 oktober begint met je stage en je stageplaats weet je 25 september. Dus als je zes weken op voorhand je slaapplek wil aanvragen dan is dat nogal moeilijk.”

3.2.1. Verplaatsingskosten

Om op hun stageplek te geraken, moeten studenten zich als vanzelfsprekend ook verplaatsen. Waar en wanneer mogelijk geven studenten zelf aan verplaatsingsmethoden te verkiezen zoals de fiets om kosten te vermijden, al verschillen studenten ook duidelijk qua voorkeur. Het mag evenwel niet verwonderen dat het niet mogelijk is om voor elke student een stageplek te vinden op fietsafstand van diens verblijfplaats. De onregelmatige stage-uren faciliteren de keuze voor de fiets daarenboven niet.

Ook het openbaar vervoer is geen ideale optie, hoewel uit de gesprekken onmiskenbaar blijkt dat studenten wel kijken naar het openbaar vervoer voor hun verplaatsingen. Onregelmatige stage-uren maken dat het evenwel niet steeds mogelijk of redelijk is om voor het openbaar vervoer te kiezen om zich te verplaatsen naar de stageplek. Het aspect van de onregelmatige uren, zeker 's ochtends wordt tijdens de gesprekken meermaals opgeworpen:

“Maar moest ik het openbaar vervoer willen nemen, dan moet ik al twee bussen nemen en dan moet ik om 5 uur vertrekken om tegen 6u30 op mijn dienst te staan.”

Sommige studenten kiezen dan ook voor de wagen om zich naar hun stage te verplaatsen. Voor sommige stageplekken is het zelfs noodzakelijk dat de student zich verplaatst met de wagen. Ambulante stageplekken, bijvoorbeeld in de thuiszorg of de bedrijfsverpleegkunde,

vereisen immers dat de student flexibel is. In uitzonderlijke gevallen wordt op dat vlak van de studenten een grote inspanning gevraagd:

“Tijdens heel mijn stage heb ik meer dan 1700 km gereden voor mijn stage. Ik heb dan ook meer dan €100 aan parking betaald en ja, ik ben heel blij dat ik bij ons mama kan vragen van: “Zeg mama, wil je dat even terugbetalen?” ”

Ongeacht of de student zich enkel van en naar de stage verplaatst, of zich ook tijdens de stage moet verplaatsen, brengt de verplaatsing met de wagen een grote kost mee: brandstof, parkeerkosten en kosten veroorzaakt door het verslijten van de wagen. Parkeerkosten kunnen hoog oplopen: bedragen tot €10,- per dag zijn niet ongebruikelijk. Niet iedere student kan zich dat veroorloven: in de gesprekken duikt bijvoorbeeld een situatie waarin een student aangeeft zich meer dan een kilometer van de eigenlijke stageplek te parkeren om dat gratis te kunnen doen.

Sommige zorginstellingen komen tussen in de verplaatsingskosten van de instellingen door bijvoorbeeld studenten gratis te laten parkeren of voor de duur van de stage een abonnement op het openbaar vervoer te betalen. Uit voorgaande mag blijken dat dit niet steeds een oplossing biedt. Studenten zoeken daarom naar mogelijkheden om verplaatsingen en verplaatsingskosten te minimaliseren. In een enkel gesprek werd zelfs aangegeven dat het goedkoper was om een kot te huren op de privémarkt voor de duur van de stage dan al de verplaatsingskosten te maken:

“En dan [hebben we] uitgerekend thuis wat dat het goedkoopste ging zijn. Ga je heen en weer gaan met de trein, met de tram ...? En dan moest ik ook nog een keer fietsen. Gaan we een kot zoeken voor die periode, gaan we dat betalen? En dat was goedkoper dan heen en weer. [...] Ik hoor er van veel die een kot huren tijdens die stageperiode. Langs de andere kant, stage staat pas heel laat online. Dat is vaak een week op voorhand, als je geluk hebt twee weken op voorhand en dan moet je nog een heel kot gaan regelen en dergelijke. Dat is echt chaos, wij hebben dat geweten dat we vrijdag onze stageplaats wisten om op de maandag te beginnen.”

3.2.2. Maaltijden

In twee derde van de gesprekken noemen studenten de maaltijden die zij tijdens hun stage nuttigen als een bijkomende kost. Dezelfde negatieve gevoelens als bij de andere indirecte kosten zijn hier minder tot niet aanwezig. Studenten kunnen in veel gevallen namelijk of een eigen maaltijd meenemen, genieten van een verminderd personeelstarief of in uitzonderlijke gevallen, een gratis maaltijd op de stageplek. Er is wel duidelijk onbegrip over het feit dat arts-specialisten in opleiding wel gratis (lijken te) kunnen eten.

Ondanks dat studenten deze kost dus niet per se als problematisch omschrijven, wordt het terugbetalen of het kosteloos aanbieden van maaltijden wel vaak aangehaald als een vorm van vergoeding die welkom zou zijn, hoewel het niet de eerste keuze is (cf. *infra*).

3.2.3. Minder inkomsten

De meest indirecte kost waar studenten mee geconfronteerd worden, is het hebben van minder inkomsten tijdens de stage of minstens het verlies van de mogelijkheid om eigen inkomsten te verwerven via een (studenten)job. Hierop wordt in het volgende deel explicieter op ingegaan.

4. Combinatie van studies en het verwerven van een eigen inkomen

Op basis van de bevraging was al duidelijk geworden dat meer dan drie op vier studenten tijdens zijn of haar studies werkte. Meteen bleek ook dat meer dan 90% van die studenten aangaf dat de combinatie van studeren en werken niet eenvoudig was. Waar in de bevraging de studenten nog gevraagd werd om op basis van voorbereide categorieën aan te duiden waarom die combinatie van studeren en werken voor moeilijkheden zorgt. Uit de focusgroepen blijkt duidelijk dat het niet zo eenvoudig is om duidelijke, welomschreven redenen te vinden die verklaren wat die combinatie bemoeilijkt. Het blijkt eerder wel om een samenspel te gaan van veelal de persoonlijke situatie van de student en de grote impact van de stage op de tijdsbesteding van de student, wat inherent verbonden is aan de opleiding.

Uit alle gesprekken blijkt dat de veelal late communicatie over de organisatie van de stage door of de hogeschool, zoals eerder al aangehaald, of door de zorginstelling zelf ver vooruit plannen bemoeilijkt. Daarbij blijkt ook dat de zorginstellingen studenten soms inplannen rekening houdende met eigen personeelsnoden die moeten worden ingevuld:

“Het ding is, onze stages, wij weten nooit op voorhand wanneer dat wij weekends moeten doen. En wij moeten inderdaad weekends doen, we gaan die sowieso moeten doen als we in de zorg staan, maar mensen die in de zorg staan hebben een vast weekend en die kunnen dingen plannen.”

“Meestal wordt er verwacht minimum één weekend te werken. Vaak worden er meer dan één weekend aangesmeerd. Vaak omdat zij zitten met personeelstekort, dat ze zeggen oké we zetten daar een student bij.”

Dat laatste heeft evenwel een impact op de mate waarin studenten hun stage als een leermoment dan wel als ‘goedkope arbeid’ beschouwen (cf. *infra*). Die onvoorspelbare planning leidt ertoe dat studenten hun studentenjob niet kunnen inplannen:

“Ik doe geen weekendwerk omdat iedere keer als ik dat vraag, vragen ze naar de weekends. Ik zeg dan: “maar met mijn stage kan ik dat niet garanderen”, en dan is het direct van “nee”.”

Voorgaande is geen absolute hinderpaal om tijdens de stageweken toch te kunnen werken. Sommige studenten slagen erin om tijdens hun stage toch te werken. Dit is evenwel niet zonder gevolgen: andere opdrachten moeten snel gemaakt worden, het studeren kan

minder grondig gebeuren en studenten zijn vermoeid en vinden geen momenten van rust meer. Ook zij-instromers benadrukken dit tijdens de gesprekken:

“Dat vierde jaar is er dan wat teveel aan want je sociaal leven ... Je kunt gewoon niet veel doen want je moet veel thuis studeren en dan met die stages en zo, dat gaat gewoon niet. We mogen blij zijn dat je steun hebt van je gezin, anders hou je dat niet vol.”

De (studenten)job stopzetten tijdens de stageweken is niet voor iedereen mogelijk. Zeker studenten die moeten werken om in het eigen levensonderhoud te voorzien of die moeten bijdragen voor het onderhoud van gezin, hebben weinig andere keuze. De grote stage in het vierde jaar baart die studenten dan ook zorgen:

“Bij mij zit er ook de schrik erin dat het financiële gaat wegvallen omdat ik de zaterdag dan niet meer kan gaan werken en dat we gewoon op het einde van de maand totaal maar amper gaan rondkomen.”

Er zijn dan ook studenten die al vroeg in de opleiding bewust overwegen om het vierde jaar van de opleiding te spreiden over meerdere jaren:

“Ik denk dat op hoeveelheid uren dat dat wel haalbaar is. Het is dan ook 400 uur waarin je dan ook veel kunt bijleren. In dat opzicht is dat dan echt wel een mooie kans [...]. Maar ja, in combo met werken is dat ... ik zou dat niet zien zitten. Ik zou dan eerder het jaar opsplitsen in plaats van dat in één jaar te doen.”

In verschillende gesprekken geven studenten maar vooral zij-instromers aan dat de vooropgestelde vergoeding wel een rol heeft gespeeld in de keuze om de opleiding toch nog te starten na een eerdere opleiding of hun carrière een nieuwe wending te geven. Zij hadden wel rekening gehouden met die vergoeding bij het maken van de afweging of een tweede opleiding / een carrièrewending financieel draagbaar zou zijn:

“In dat opzicht, het is doenbaar. Want je weet ook waaraan je begint: je weet op voorhand dat dat zwaar gaat zijn. Dat kun je slikken, maar als er dan stomme onnodige dingen bij zitten, dat geeft heel veel frustratie. En als er dan die vergoedingen niet zijn die er normaal wel gingen zijn, dat zijn ... het is moeilijk.”

5. De stage

Elke student die deelnam aan een van de focusgroepen, heeft heel verschillende stage-ervaringen gehad. Die ervaringen zijn voor studenten heel belangrijk voor de algemene perceptie van de opleiding. Het is geruststellend dat iedere student in de focusgroepen al goede stage-ervaringen heeft gehad waarover ze zeer tevreden zijn. Het is evenwel zorgwekkend dat op enkele uitzonderingen na, elke student tevens al slechte tot zeer slechte ervaring heeft gehad. Die slechte stage-ervaringen spelen zich opvallend nagenoeg enkel af in ziekenhuizen en grote zorgcentra. In wat volgt, wordt achtereenvolgens stilgestaan bij de stagebegeleiding die de hogeschool biedt, de stagebegeleiding die de zorginstelling biedt – waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de individuele mentor

enerzijds en de cultuur op de stageplek anderzijds - en tot slot de ervaringen van studenten met de mogelijkheid of verplichting om zelfstandig mee te werken op de stagevloer.

5.1. De stagebegeleiding door de hogeschool

Over de stagebegeleiding aangeboden door de hogeschool hebben de studenten weinig tot niets te zeggen, noch in positieve noch in negatieve zin. Daarom wordt daar ook niet dieper op ingegaan.

5.2. De stagebegeleiding door de zorginstelling

5.2.1. De stagebegeleider

Zoals aangegeven, is de stagebegeleiding uitermate belangrijk om een stage tot een positieve ervaring te maken. De mentor speelt daarin een grote rol, aldus de studenten. Wat iemand tot een goede mentor maakt, hangt voor een deel af van de persoonlijke voorkeur van de student; er vallen evenwel ook een aantal algemene, terugkerende kenmerken af te leiden uit de focusgroepen.

Alle studenten beklemtonen het belang van sterke communicatieve vaardigheden, empathie en het kunnen geven van feedback. Die twee eerste factoren spreken voor zich; het aspect van de feedback is complexer. Feedback is een van de meest sturende elementen voor het leerproces van studenten en daar moet dus ook correct mee worden omgegaan. Dat betekent dat feedback niet alleen moet gaan over wat beter kan, maar dat ook goede aspecten benadrukt worden. Feedback moet zich ook richten op hoe de student zich kan verbeteren om iets in de toekomst beter te doen: zuiver en alleen benadrukken wat niet goed is, is onvoldoende. Feedback moet dus constructief zijn om bruikbaar te zijn. Volgende drie citaten zijn typerend voor slechte ervaringen die studenten in de verschillende focusgroepen gedeeld hebben:

“Ik heb vorig jaar een heel slechte stage gehad. Qua begeleiding op stageplaats. Het waren heel veel mensen die de grond ingeboord worden. Verpleegkundigen gaan niet denken dat ze dat gedaan hebben maar dat zijn kleine dingen.”

“En nu had ik ook een goede stage, maar het was de mentor van de stageplek zelf die iets had tegen studenten. Dus elke student dat daar bij was heeft gezegd: “Ja die heeft studenten in het begin niet zo graag, je moet echt wel zijn favoriet zijn want anders dan botst dat wat.” Dat is zowat stom dat dat moet afhangen of ze je mogen of niet, of dat je een goede stageplek hebt of niet.”

“Waarom doen die zo bitcherig die verpleegkundigen, zo dikwijls? Dat is echt om niet in een ziekenhuis te gaan werken, de sfeer die op veel afdelingen heerst, “van ik ben verpleegkundige en jij bent maar student”. [...] Daar kun je echt boeken over schrijven over de manier hoe dat studenten behandeld worden. Ik ben nu ouder en ik kan dat wat beter plaatsen. Maar toen heb ik dat ook niet kunnen plaatsen in mijn eerste jaar. [...] Dat is gewoon verschrikkelijk.”

Feedback volgt best ook tijdig na het uitvoeren van de handeling waarop feedback gegeven wordt, zodat de student ook snel zijn of haar kennis en vaardigheden kan bijsturen. Wanneer de mentor wacht met het geven van feedback tot na aflopen van de stage, dan komt die te laat. Studenten ergeren zich echter wel aan feedback die gegeven wordt op het moment dat de patiënt nog aanwezig is. Dat de feedback tijdig gegeven moet worden, impliceert niet dat er geen tijd moet vrijgemaakt worden om de feedback ook grondig te geven of om een student zaken te laten oefenen.

Waar voorgaande aspecten gelinkt zijn aan de wijze waarop de studenten begeleid worden, zijn de hierna volgende aspecten meer gelinkt aan de cognitieve capaciteiten van de stagementor. Studenten onderstrepen het belang van begeleiding bij de taken die ze uitvoeren alsook van het belang om uitgedaagd te worden om nieuwe dingen te proberen en kritisch te moeten nadenken. Net zoals studenten veel kunnen leren van feedback, worden tijdens dergelijke momenten echte leeransen gecreëerd voor de studenten:

“En iemand die je uitdaagt. Iemand die kritisch denkt en ja, je linken laat leggen, die je kansen laat nemen.”

Het is dan ook belangrijk dat de opdrachten die studenten krijgen tijdens hun stage daarop inspelen en ook toestaan dat studenten kunnen leren. Een mentor die leeransen mee helpt creëren heeft dan ook aandacht voor wat de student al weet en kan, en speelt daarop in. Onderstaand voorbeeld toont hoe het niet moet:

“Bijvoorbeeld mijn kotgenoot, die zit nu in het tweede jaar en die heeft pas een stage gedaan in een ... ik weet niet waar en die kwam iedere dag terug met dat die weer niks heeft mogen doen: “Ik heb moeten knutselen, ik heb sinterklaas zakjes moeten samenstellen.” Dat is niet iets wat je uit je stage wil halen. Je wilt uit elke stage iets leren.”

Studenten beseffen ook wel dat ook zij een verantwoordelijkheid dragen: wanneer zij leeransen zien, moeten zij die ook grijpen. Een meerderheid van de studenten in de focusgroepen geeft ook aan die opportuniteiten actief te zoeken.

Mentoren die een goed zicht hebben op de kennis, worden door studenten als betere mentoren ervaren. Een mentor die inzicht heeft in het traject dat een student reeds doorlopen heeft, heeft correctere verwachtingen over de kennis en vaardigheden van de student. Die kan ook beter inschatten waar leeransen voor studenten ontstaan. Geen inzicht hebben in de opleiding, hoeft niet steeds een probleem te zijn: wanneer mentoren ook openstaan om nieuwe dingen te leren, kan dit een positief verhaal zijn.

“Mijn stage nu is dat allemaal wel positief want ik kan ook gewoon zeggen op het moment van ah ik heb dat anders geleerd. Ik heb dat zo en zo geleerd. Dan zeggen zei: “Ah ja, dat gaat ook.” En dan mag ik dat ook voor doen op de manier hoe dat ik dat op school heb geleerd en dan gaan die alsnog tips geven, ook al weten ze niet met wat dat ik bezig ben soms. Dat ze zoiets hebben van hoe doet die dat nu”

“Er zijn er ook anderen. Er zijn die dan zeggen: “Kun je mij daar artikels over geven, kun je mij dat aantonen.” Maar er zijn ook anderen: “Nee, ik doe dat al 25 jaar zo, ik zal dat ook altijd zo blijven doen.” ”

Of het opleidingsniveau van de mentor van belang is, wordt niet eenduidig door de studenten beoordeeld. Zoals uit de bevraging reeds bleek, is er een groep studenten die niet op de hoogte is van het opleidingsniveau van hun mentor. Die groep die dat wel weet, is verdeeld over het belang van het opleidingsniveau. Studenten verwachten wel dat hoe verder zij vorderen in de opleiding, hoe minder zij begeleidt zullen worden door een mentor met een HBO5-diploma. Of iemand met een HBO5-diploma als mentor kan optreden, moet volgens de studenten rekening gehouden worden met de taken die zij moeten doen tijdens hun stage en in welke fase van de opleiding de stage past. Studenten menen wel dat een mentor met een bachelordiploma beter in staat is om echt leeransen te creëren en studenten uitdagingen te bieden.

5.2.2. De stageplek

Net zoals de rol en de instelling van de begeleider door de respondenten als bepalend voor een stage-ervaring wordt aangewezen, duiden de studenten ook de sfeer en de geldende mentaliteit op de stageplek als uitermate belangrijk. Uit de gesprekken blijkt dat er een duidelijke rode draad zit in wat de studenten verwachten van hun stageplek. Allereerst verwachten zij een verwelkomende omgeving waar zij het gevoel krijgen dat hun aanwezigheid gewenst is. Wanneer studenten het gevoel hebben dat zij deel mogen uitmaken van het team, heeft dit een positieve impact op hoe zij hun stage ervaren. Toch zijn er een aantal wederkerende fenomenen op de stagevloer die verhinderen dat de integratie in het team vlot verloopt.

Studenten melden dat in verschillende ziekenhuizen een duidelijke hiërarchie geldt op de werkvloer, waarbij de student onderaan de ladder staat. Dat kan zich zowel uiten tijdens het uitvoeren van opdrachten – de verpleegkundige neemt een sterk sturende rol op in wat de student moet doen en er is weinig ruimte voor dialoog of vragen – of door kleine uitlatingen of gedragingen tijdens andere momenten, zoals onderstaand citaat weergeeft. Andere voorbeelden zijn verpleegkundigen die zich niet voorstellen, niet met de student spreken of de student niet willen helpen.

“Ik mocht bijna niet mee babbelen tijdens de middag toen we aan het eten waren want ik was student.”

Een ander issue dat in twee derde van de gesprekken wordt genoemd, is het roddelen op de werkvloer. Verschillende studenten hebben ervaringen waarbij zij verpleegkundigen horen roddelen over henzelf of andere medestudenten. Dit heeft dan natuurlijk een impact op hun motivatie, hun *self efficacy*, hun perceptie van de stage ... De situaties beperken zich evenwel niet tot roddelen alleen. In een minderheid van de gesprekken duiken verhalen op over racisme en seksisme dat gericht was op de student zelf of dat zij zien gebeuren hebben naar andere studenten of zelfs patiënten toe.

Studenten geven ook aan dat het belangrijk is dat zij tijdens hun stage een luisterend oor kunnen vinden om dergelijke situaties aan te kaarten. Daar kunnen zij dan terecht om steun te vinden tijdens of na een dergelijk moment, na andere confronterende momenten tijdens de stage, of om vragen of klachten over hun stage te bespreken zonder dat hij of

zij moet vrezen voor een mindere beoordeling. Meerdere studenten geven aan die steun te zoeken maar niet te vinden, en dus niet het gevoel te hebben gesteund te worden tijdens hun stage:

“Ik heb ooit iemand gehad die een hartstilstand kreeg tijdens mijn shift en dan moest ik direct erna beginnen werken. En ik kon dat niet fatsoenlijk verwerken waardoor ik niet terug durfde te starten zal ik maar zeggen, op mijn stageplaats. Als in dat dat voor mij mentaal gewoon heel zwaar was om daar terug te komen en dat terug te zien.”

“Die weken zijn heel lang als het tegen ligt. Als je elke dag opnieuw eigenlijk ja ... afgekraakt wordt.”

Studenten verwachten dat de hogeschool geen stageplaatsen openstelt die negatief geëvalueerd worden. Studenten begrijpen wel dat dit niet kan op basis van slechts een enkele slechte ervaring. Wanneer er echter opvallende problemen zijn met medische voorschriften die niet worden nageleefd of regels die overschreven worden, dan volstaat een ‘luisterend oor’ niet en begrijpen zij niet waarom die stageplek blijft openstaan voor toekomstige studenten:

“En dan bedoel ik echt dat er met een pincet, die bij een steriele set zat, dat daar de vuilzak mee werd goed gehangen. Die pakten een kompres van de grond, met die pincet, om dan terug in die wonde te komen en dan dacht ik: “waarom is dit nog een stageplaats?” Als je al zo duidelijk met voorbeelden aangeeft “dit kan niet”, als eerstejaars, dat kan toch niet? En toch gebeurt het nog want er staan nu nog studenten.”

Studenten zijn ervan overtuigd dat een enkele slechte stage-ervaring beslissend kan zijn voor de wil van de student om de opleiding verder te zetten of om nadien ook effectief als verpleegkundige aan de slag te gaan. Studenten hopen dat hun stage een authentieke ervaring is waarin zij hun opgedane kennis in de praktijk kunnen omzetten. Zonder dat op basis van de gesprekken in exacte verhoudingen te kunnen gieten, blijkt een meerderheid van de stages ook een positieve ervaring te zijn; tijdens de focusgesprekken blijkt desalniettemin dat enkele uitzonderingen daargelaten, elke student ook al geconfronteerd werd met negatieve situaties. Dit leidt tot negatieve emoties die studenten wel aan het denken zetten zoals blijkt uit volgend fragment uit een van de focusgroepen:

Student A: “Je hebt te veel geïnvesteerd om te zeggen dat je stopt met de opleiding.”

Student B: “Want dat is ook, ik weet zeker dat niet iedereen die bij ons afstudeert beslist om in de zorg te gaan werken, want de meesten bij ons hebben het gehad. Die zeggen gewoon, het is genoeg geweest, ik heb de opleiding doorstaan maar op deze manier wil ik niet werken.”

Student C: “Ik denk dat nu al, en ik zit in mijn 2e jaar.”

5.3. Zelfstandig meewerken

Uit de bevraging bleek dat bijna 60% van de studenten tijdens hun stage vaak zelfstandig of autonoom had moeten meedraaien op hun stageplek. De helft had eveneens moeten inspringen wegens ziekte of afwezigheid van andere verpleegkundigen. Op basis van de bevraging alleen kan niet worden gesteld of dat op zich positieve of negatieve ervaringen zijn en onder welke voorwaarden dat het geval is.

Studenten appreciëren de mogelijkheden die ze krijgen om zelfstandig te werken en het vertrouwen dat ze krijgen om in toenemende mate zelf opdrachten te mogen uitvoeren. In de focusgroepen blijkt duidelijk dat studenten die momenten zien als leerkansen waar ze zowel kunnen werken aan hun vaardigheden maar die ook goed zijn voor hun zelfvertrouwen. Net zoals met de stagebegeleiding zelf zijn de ervaringen die studenten al gehad hebben wisselend van aard.

Studenten identificeren dan ook een aantal voorwaarden waaronder zelfstandig meewerken een positieve ervaring kan worden. Vooreerst benadrukken zij dat ook wanneer zij zelfstandig of autonoom taken moeten uitvoeren tijdens hun stage, dit een leermoment moet blijven. Ook wanneer zij in toenemende mate zelf de verantwoordelijkheid op zich moeten nemen, verwachten zij dat de stage als deel van de opleiding een kans om te leren blijft. Het evenwicht tussen leerkansen bieden en studenten inzetten als goedkope werkkrachten is echter dun en helt regelmatig over in de laatst genoemde richting:

“Je krijgt vaak te horen: “Je bent een bachelorstudent. Dan wordt er van je verwacht dat je je plan kunt trekken.” Dat wordt wel vaak naar ons hoofd gesmeten, heb ik al ondervonden. Als excuus van “je moet je plan kunnen trekken.” ”

Studenten verwachten dat door de uitbreiding van de opleiding met een vierde jaar, dit zal verergeren:

“En zeker naar het vierde jaar toe, daar ben ik zo wat bang voor. Dat ze gaan denken: “Ah, het is een vierdejaars, einde vierdejaars, die kan alles. Doe maar he.” Nee, we hebben ons diploma niet. Als we alles kunnen, zouden we het diploma hebben.”

Vervolgens zeggen studenten ook dat het belangrijk is wanneer zij zelfstandig een opdracht moeten uitvoeren, zij ook voldoende vertrouwd zijn met het werk. Zij beseffen dat het deels hun verantwoordelijkheid is om te expliciteren wat zij zelf al kunnen; tezelfdertijd verwachten zij ook dat de stagementor daar aandacht voor heeft. Daarnaast achten studenten het belangrijk dat de stagementor of een andere verpleegkundige minstens op ieder moment bereikbaar is om te helpen of bij te springen wanneer nodig:

“Alles, volledig, heel die gang alleen doen terwijl dat zij aan het vergaderen waren, allemaal in dat lokaal. Toen dacht ik wel van: “Wat doe ik hier eigenlijk?” Ik wist van de helft niet eens. Ik stond zelf op de CCU normaal gezien die dag, ik had ook geen briefing of niks van de rest van de gang gekregen. Ik heb dat wel doorgelezen maar dan is er ook een fout gebeurd met medicatie. [...] Als student komt dat heel zwaar aan.”

Tot slot wijzen studenten ook op het belang van taken te krijgen op het niveau dat zij aankunnen. Wanneer zij worden ingezet in de gewone werking van de zorginstelling, verwachten zij ook meer te mogen doen dan de kleine lastige taakjes waaruit ze weinig tot niets meer kunnen leren:

“En ik vind autonoom werken is ook, de volledige taak die je wilt en kunt opnemen, opnemen. En niet: ga maar autonoom alle bedpannen leegmaken, of ga maar autonoom alle belletjes doen. Dat je echt een totaalzorg hebt. [...] En het is pas in het derde of zelfs het vierde jaar dat je eigenlijk het totale beeld ziet van wat zorg inhoudt, en ja, dat is wel laat voor zo'n opleiding.”

Dezelfde bedenkingen hebben studenten bij situaties wanneer zij moeten invallen wegens de afwezigheid van andere verpleegkundigen. Zij hebben hier begrip voor maar menen wel dat door zulke praktijken hun leeransen in het gedrang kunnen komen. Studenten voelen zich dan al gemakkelijk een 'gratis werkracht'.

6. Het vraagstuk van de vergoeding

De drie voorgaande thema's, zijnde de gemaakte kosten, de moeilijke combinatie van studeren en werken en de stage-ervaringen, blijken de vraag van de studenten om een vorm van vergoeding mee te sturen. De identificatie van die drie factoren maakt het echter niet mogelijk om eenvoudig het bedrag vast te stellen dat voor studenten 'ideaal' zou zijn als vergoeding. Ook studenten zelf komen in de focusgroepen moeilijk tot een concreet bedrag. Wanneer zij dan een bedrag noemen, hangt de omvang af van welk doel zij aan die vergoeding toekennen: wanneer zij louter een dekking van bepaalde kosten verwachten – veelal vervoers- en maaltijdkosten – dan ligt het genoemde bedrag lager dan wanneer zij een vergoeding van de geleverde prestaties verwachten.

Een constante is evenwel teleurgesteld zijn in het feit dat de beloftes gemaakt door de hogescholen en de overheid in verband met die vergoeding niet zijn nagekomen. Hoewel studenten nog hopen op een vergoeding, hebben velen de verwachting dat er nog iets voor hen volgt, al opgegeven. Dat gaat niet alleen op voor studenten die in het academiejaar 2019-2020 in het vierde jaar zitten maar ook voor studenten die nog vroeger in de opleiding zitten.

“En van die vergoeding vind ik dat zo een vrij dubbel verhaal want iedereen is zo: iedereen handen af. De school gaat dat niet vergoeden, de zorginstelling gaat dat niet vergoeden. [...] Dus dan sta je daar,”

“Je hoort langs alle kanten dat het vierde jaar erbij komt maar dat dat vergoed gaat worden. Dus dat geeft je wel een extra motivatie omdat je zoiets hebt van oké, het is een vierde jaar maar weet je, je wordt er toch een beetje voor betaald dus dat is het wel waard, plus de leeransen die je krijgt.”

Voor sommige studenten was dat vooruitzicht op een vergoeding tijdens dat laatste jaar waar er 22 weken stage georganiseerd moeten worden. Zeker voor studenten die (mee) instaan voor de zorg van een gezin of die geen recht meer hebben op kindergeld, was die

vergoeding een geruststelling. Zij vrezen dan ook om zonder vergoeding in de problemen te komen of hun opleiding over meer jaren te moeten spreiden:

“Mijn plan was: dan overbrug ik een jaar met half te werken en half stage. Want het volgende jaar is er een vergoeding, dus dan heb ik toch iets. En dat is dan weggevallen. En dan was het voor mij, ofwel stop ik maar dat is heel jammer als je er heel veel voor hebt opgezegd, ofwel zoek ik ander werk waardoor dat ik wel stage kan doen maar nu moet ik dat jaar op vier jaar spreiden, wat dat ook allesbehalve ideaal is. Ook voor de kennisopbouw want je moet elke keer opnieuw beginnen.”

Zij halen daarbij aan dat een vergoeding tijdens het laatste jaar net de mogelijkheid biedt om zich volledig op die stage te kunnen focussen en zo alle leerkansen te grijpen. Wanneer zij de aandacht moeten spreiden tussen hun stage en het uitoefenen van een job, leidt hun opleiding daaronder. Een vergoeding hoeft er volgens de studenten niet toe te leiden dat zij als werkrachten worden beschouwd: volgens velen worden zij ook nu zonder vergoeding al zo beschouwd op sommige stageplekken. Een goede duiding van de ratio achter een vergoeding kan net dienen als erkenning voor de inspanning die zij leveren tijdens hun stages:

“Maar ik vind dat dat ook een stage moet kunnen zijn en dat je niet moet werken als een volwaardig verpleegkundige, je moet al je leerkansen nog krijgen.”

De vergoeding op zich is voor geen enkele student bepalend geweest om voor de opleiding te kiezen. De intrinsieke motivatie van de studenten om voor de opleiding verpleegkunde te kiezen is opvallend groot. Zij zijn er wel van overtuigd dat de vergoeding een sterke troef is voor een vierjarige opleiding. De afwezigheid ervan maakt samen met enkele van de in deze tekst aangehaalde issues, dat studenten de aantrekkelijkheid van de opleiding toch in vraag stellen. De studenten die op de hoogte zijn van de gelijkenissen en verschillen met de graduaatsopleiding, brengen ook dat argument nog in om de aantrekkelijkheid kritisch te benaderen.